

A hazára árulkodó „vörös emigráció” – Az 1918–1919-es emigránsok lejárata a Tanácsköztársaság- ellenes propagandában

134

„*Furcsa helyzetben van manapság a magát konzervatívnak érző, széles látókörűnek is mondott hazafi. Polgári, konzervatívnak is aposztrofált kormányát Európa-szerte szidják, Führerstaatot és putyinizálódást emlegetve, szeretett fővárosát antiszemita brigantik tanyájának kikiáltva. Teszik mindezt azokban a lapokban, amelyeket korábban az igazság első számú letéteményeseinek tartott, melyeknek példányait évekig őrizte, forrásként idézte. [...] Nos, ezekben a csendes, dilemmákkal teli órákban érdemes leemelni a polcra Mályusz Elemér A vörös emigráció című kötetét*”¹ – ekképp ajánlotta a konzervatív olvasók figyelmébe Mályusz Elemér könyvét még 2011-ben Próhle Gergely, a második Orbán-kormány akkori helyettes államtitkára. Mi volt Mályusz Elemér hírhedt könyve, és mire született válaszul?

Az 1931-ben megjelent *A vörös emigráció* csúcsterméke volt az 1918–1919-es forradalmak bukásával Ausztriába menekült baloldali emigrációt lejárató ellenforradalmi propagandairódalomnak, amely a Horthy-rendszert külföldről ért bírálatok hiteltelenítését célozta.

A magyarországi politikai és diszkurzív térből kiszorított emigránsok ugyanis igyekeztek beszámolni az 1919 utáni ellenforradalmi fehérterrorról, és felhívni a világ figyelmét a magyarországi gyilkosságokra és üldöztetésekre – persze nemegyszer eltúlozva a fehérterror mértékét az olyan leleplező kiadványokban, amilyen például Pogány József *A fehér terror Magyarországon* című 1920-as könyve, vagy éppen a Tormay Cécile *Bujdosó* könyvéhez hasonló „naplókban”, mint amilyen Bölöni Györgyné szintén Bécsben kiadott, 1921-es Szenvedések könyve.²

A kommunisták Szovjet-Oroszországba, a szociáldemokraták a II. Internacionálé szocialista pártjaiba, a korábbi polgári radikálisok a nyugati közvéleménybe vetették reményeiket. A legjelentősebb „árulkodó” felhívást Károlyi Mihály, Hock János, Jászi Oszkár, Linder Béla és Szende Pál jegyezték A világ de-

¹ Próhle Gergely: Mályusz Elemér: A vörös emigráció. *Kommentár*, 2011/1., 50.

² Korszerű, immáron magyarul is olvasható összefoglalás a fehérterrorról: Bodó Béla: A fehérterror. *Antiszemita és politikai erőszak Magyarországon, 1919–1921*. Budapest, Napvilág, 2022. – Ismertetésem az eredeti, angol nyelvű munkáról: Csunderlik Péter: Szadista imposztorok. (Béla Bodó: *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*). *Múlt és Jövő*, 2020/4., 80–83.

mokratikus és pacifista közvéleményéhez címmel 1922-ben.³ Nem véletlenül használtam az „árulkodás” kifejezést: ugyanis még a baloldalon is akadtak olyanok, mint például a Károlyi Mihály szenvedélyes hívének számító Illyés Gyula – ahogy arról beszámol a Beatrice apródjai című művében –, akik elbizonytalanodtak, hogy valóban az „árulkodás-e” a legmegfelelőbb módszer, és nem kontraproduktív-e.⁴ Hiszen a magyarországi események bírálata a külföld előtt alkalmas volt arra, hogy a jobboldali propaganda alátámassza vele a „hazaárulás” vádját. Az ezzel kapcsolatos vitákat és álláspontokat Litván György foglalta össze a „Hazaárulás-e a hazára »árulkodni«?” című tanulmányában.⁵ Jászi például a következőt válaszolta Rupert Rezső 1922-es kritikájára, amely szerint a külföld előtt minden testvérharcnak el kell múlnia:

„Tehát újra kitört a rágalmak és a szitkozódások áradata ellenünk. Természetesen újra a hazát árultuk, miként annyiszor a múltban... Hiába, erről a dúsan jövedelmező üzletről nem tudunk leszokni mi, hazaáruló gonosztevők. [...] Itt az ideje [...] hogy végleg szakítsunk a nemzeti elzárkózás és titkolózás politikájával. Minden nemzeti belügy a nemzetközi közvéleményre is tarto-

zik. Minden hazugság, szépítgetés, elferdítés ezerszeresen megbosszulja magát. S különösen végleg szakítanunk kell azzal a feudális tannal, hogy a magyar a magyarhoz szükségképpen közelebb áll, mint a magyar valamely külföldihez. Nyilván Rupert Rezső nem gondolta végig, hogy mit mond, mert ha végiggondolta volna, alighanem visszaborzadt volna ilyen és hasonló következtetésektől: hogy például Francia-Kiss [Mihály – hírhedt fehérterrorista – Cs. P.] közelebb áll Ruperthez, mint Eduard Bernstein; hogy Héjjas Iván közelebb áll hozzá, mint Anatole France; hogy Prónay közelebb áll hozzá, mint Norman Angell, hogy Ostenburg közelebb áll hozzá, mint Gerhart Hauptmann; hogy Horthy közelebb áll hozzá, mint Maynard Keynes. [...] Széchenyi István ezt tanította: régi axióma, hogy az, aki a haza mocskait palástolja, a haza fénypontjait piszkolja be; valamint a bűn leplezője is mindig erényt sújt.”⁶

Mielőtt rátérnék az „árulkodó” emigránsok diszkreditálását célzó könyvek, füzetek vagy éppen cikksorozatok legnevezetesebbjére, Mályusz Elemér A vörös emigráció című munkájára, aperitifként bemutatnám annak előképét, a műfaj egyik korai darabját, a katolikus kiadó, a Központi Sajtóvállalat kiadásában 1920-ban megjelentetett Forradalmárok egymás közt című cikkgyűjteményt, amely a Bécsi Magyar Újság, a Proletár és a Világosság mellett Göndör Ferenc lapjából, Az Emberből is közölt részleteket.⁷

³ Károlyi Mihály–Hock János–Jászi Oszkár–Linder Béla–Szende Pál: A világ demokratikus és pacifista közvéleményéhez, 1922. március 19. In: *Károlyi Mihály válogatott írásai, 1920–1946. I. kötet.* Budapest, Gondolat, 1964, 46–50.

⁴ Illyés Gyula: *Beatrice apródjai.* Budapest, Szépirodalmi, 1979, 271–272.

⁵ Litván György: Hazaárulás-e a hazára „árulkodni”? In: Litván György: *Magyar gondolat – szabad gondolat. Válogatott történelmi tanulmányok.* Szerk.: Gyurgyák János. Budapest, Osiris, 2008, 192–213.

⁶ Jászi Oszkár: Rupert Rezső elmélete. In: *Jászi Oszkár publicisztikája.* Szerk.: Litván György–Varga F. János. Budapest, Magvető, 1982, 399., 401–402.

⁷ Forradalmárok egymás közt. Egy bécsi ma-

Az Egy bécsi magyar ember álnevet választó szerző célja az volt a Bécsben kiadott, „kommunizmust és magyargyűlöletet hirdető” baloldali sajtótermékek újságcikkeiből összeállított válogatással, hogy leleplezze a magyar emigránsok tevékenységét, hogy a „bécsi zengeráj” egymást is bíráló cikkeivel illusztrálja, milyen egymással marakodó, erkölcstelen figurák vezették Magyarországot a kommün idején, miközben erősen kritizálta a magyar emigránsokat befogadó osztrák szociáldemokrata kormányt. A Forradalmárok egymás közt kiadása bevallottan propagandacélokat szolgált:

„Nem tudunk hathatósabb propaganda-eszközt elképzelni azok ellen a Bécsbe menekült kalandorok ellen, akik semmilyen eszköztől sem riadnak vissza, hogy a magyarságot rágalmasszák és az országnak tőlük telhetőleg ártsanak. [...] Rettenetes frazeológiájuk egyre bővül, eszközük egyre kíméletlenebb, ha büntető törvénybe nem ütköznék, már rég gyilkolnák egymást”.⁸

A Lukács Györgyöt például „félőrült, degenerált milliomosként” jellemző füzet szerint a kommunista funkcionáriusokon kívül mindenki más számára poklot jelentett a Tanácsköztársaság: „mikor a magyarországi kommunizmus épülete iszonyú recsegéssel hirtelen összedűlt” „csak füst és kénzsg” maradt utána⁹ – nyomatékosította a mára a feledés homályába került, könyvrak-

gyar embertől. Szemelvények „Az ember”-ből, a „Bécsi magyar újság”-ból, a „Proletár”-ból és a „Világosság”-ből. A bevezetést írta s a cikkeket összegyűjtötte „Egy bécsi magyar ember”. A Központi Sajtóvállalat Rt. kiadása, Budapest, 1920.

⁸ Forradalmárok egymás közt, i. m., 8., 67.

⁹ Forradalmárok egymás közt, i. m., 4.

tárakban porosodó kiadvány.¹⁰

A kétes értékű lejárató műfaj – amelyben nemcsak jobboldali, de a frakcióküzdelmekben birkózó baloldali szerzők is kipróbálták magukat, amire példa Löwy Ödönnek Az emigráció kupecei című 1923-ban megjelent munkája vagy Róbert Oszkár Weltner Jakobot támadó füzete¹¹ –, „csúcsteljesítményének” tekinthető Mályusz-mű, A vörös emigráció jelentőségét az adja, hogy az egyik legjelentősebb magyar történész írta. Mályusz Elemért ugyan középkortörténészként tartja számon az emlékezet, de Szent István korától a jelenkortörténeti áttekintésekig jelentetett meg munkákat. A magyar történelemszakma etnikai alapú megtisztítását követelő 1943-as A magyar tudomány című műve szélsőséges és legkirekesztőbb összefoglalása völkisch történetírói szemléletének.¹²

Mályusz Elemér legnagyobb ellenefele a szellemtörténeti programot hirdető Szekfű Gyula volt, akivel az 1930-as évek második felétől komoly, előbb módszertani eltéréseken alapuló, később politikai ellentétetekkel is feltöltődő vitákat folytatott.¹³

¹⁰ Részletesebb ismertetését l. Csunderlik Péter: A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában. Budapest, Napvilág, 2019, 29–30.

¹¹ L. Löwy Ödön: Az emigráció kupecei. Wien, 1923. Ill. Róbert Oszkár: Weltner Jakobok: Felállni a Hymnusnál! És minden, ami a szívet nyomja. Wien, 1930.

¹² Mályusz Elemér: A magyar történettudomány. Máriabesnyő-Gödöllő. Attraktor, 2008. – Mályusz történetírói szemléletéről: Romsics Gergely: Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941. Budapest, Új Mandátum, 2010, 311–319.

¹³ L. Erős Vilmos: A Szekfű–Mályusz vita. Debrecen, Csokonai, 2000.

Bár Mályusz középkorászai nagysága vitathatatlan, az „írói munkásságához” tartozó szélsőjobboldali művei miatt 1945 után eltávolították a magyar felsőoktatásból és a magyar történettudomány élvonalából.¹⁴ Hogy majd 1954-ben visszatérhessen a szakmába, és az 1980-as évek elején már a magyar történettudomány köztisztviselőiben álló doyenjeként ünnepezzék a Mályusz Elemér emlékkönyvet.¹⁵ De ahogy Romsics Ignác visszaemlékezett a Történettudományi Intézet kutatóinak ellentéteire: „A régi sérelmek mindazonáltal egyáltalán nem felejtődtek el teljesen.”¹⁶ Például az anekdota szerint a Szekfű-tanítvány Kosáry Domokos így kommentálta, hogy Mályusz Elemér főmunkatársi állást kapott az intézetben: „Azt hittem, hogy a németek elveszítették a háborút.”¹⁷

A rehabilitált Mályuszt már nem sokszor szembesítették az 1945 előtt született, uszító munkáival,¹⁸ ame-

lyek közül A vörös emigráció 2021-ben egy egész cikksorozatra ihlette Bayer Zsoltot „Törpe Károlyi Mihályocskák” címmel. De a fiatal Mályusz Elemér, a Túróc megye kialakulása című 1922-es népiségtörténeti alapmű szerzője miért írt könyvet az 1919-es emigránsokról? Soós István, a Mályusz-hagyaték gondozója tárta fel A vörös emigráció keletkezéstörténetét,¹⁹ amelyet az ő kutatásai alapján ismertetek, hogy aztán bemutassam a lejárata módszertanát.

Az eredetileg külföldi megjelenítésre szándékozott mű alapötlete Teleki Páltól származott, ugyanis az 1925-ös bagdadi tartózkodása idején – a Török Birodalom moszuli vilajetjének hovatarozása ügyében kijelölt népszövetségi delegáció tagjaként – szembesülnie kellett azzal, hogy az angol diplomaták milyen keveset tudnak a modern Magyarország történetéről: csak Kossuth Lajos és Kun Béla nevét ismerték, de tevékenységükről már alig tudtak valamit. Telekiben ekkor fogalmazódott meg, hogy propagandamunkákat kéne íratni a külföld tájékoztatására a magyar Tanácsköztársaság történetéről és az 1919 utáni baloldali emigráció tevékenységéről. A Tanácsköztársaság történetét bemutató munka megírását Domanovszky Sándor történészre bízták volna, de mivel nem vállalta, Kaas Albert jogtörténész írta meg.²⁰

¹⁴ L. Papp István: A Mályusz Elemér elleni politikai rendőrségi vizsgálat 1945-ben. Kommentár, 2006/4., 70–79.

¹⁵ Mályusz Elemér emlékkönyv. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk.: H. Balázs Éva–Fügedi Erik–Maksay Ferenc. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. – Az idős, már kísérővel közlekedő Mályusz Elemér tekintélyét a késő Kádár-rendszerben érzékelteti: Romsics Ignác: Dalmáciai levelek, avagy szubjektív utószó Magyarország 20. századi történetéhez. In: Romsics Ignác: Múltról a mának. Tanulmányok és esszék a magyar történelemtől. Budapest, Osiris, 2004, 388.

¹⁶ Romsics Ignác: Hetven év. Egotörténelem, 1951–2021. 1. kötet. Budapest, Helikon, 2022, 321–322.

¹⁷ A szerző Hanák Péter-kutatása során készített interjúja Pók Attilával. 2020. július 10. – A Történettudományi Intézetéről és Kádár-kori kutatóiról újabban: Csunderlik Péter: Egy különleges közép-európai történész. Hanák Péter pályaképe. Budapest, Napvilág, 2023, 171–197.

¹⁸ A kevés reflexió egyike: Benedek István Gábor: A krími krími. Hogyan válik egy rémtett vádjá puszta mesévé? Népszabadság, 1988.

november 5., 18.

¹⁹ Soós István: Szekfű Gyula és Mályusz Elemér A vörös emigráció című műve. In: A negyedik nemzedék és ami utána következik. Szekfű Gyula és a magyar történetírás a 20. század első felében. Szerk.: Ujváry Gábor. Budapest, Ráció, 2011, 238–250. – A mű genezisével kapcsolatban a továbbiakban Soós István eredményeit foglalom össze.

²⁰ Albert Kaas–Fedor de Lazarovics:

Az emigrációtörténeti munkára Szekfű Gyula kapott felkérést, egyfelől a rendszer egyik főideológusaként, másfelől meg azért, mert az 1913-ban megjelent, nagy botrányt kavarázó A száműzött Rákóczi megírásával már bizonyította, hogy ironikus stílusával milyen ügyesen tudja kritikusan ábrázolni, hovatovább neveltségessé tenni egy emigráció tevékenységét.²¹ Teleki 1927 áprilisában kérte fel Szekfűt a munka megírására, amelynek költségeit Bethlen Istvánnal egyeztetve a Külügyminisztérium vállalta magára. Szekfű áprilisban látott hozzá a feladathoz, egy hónapig gyűjtötte az anyagot, az Országos Széchényi Könyvtárban megtalálható bécsi időszaki kiadványokról készített jegyzeteket, de májusban abbahagyta a munkát. Júniusban kereste fel a Magyar Országos Levéltárban dolgozó Mályusz Elemért azzal a kéréssel, hogy legyen az emigrációtörténeti munka társszerzője. Szekfűnek ugyanis a Horthy-korszak reprezentatív, többkötetes történeti összefoglalója, a Hóman Bálinttal közösen jegyzett Magyar történet munkálatai miatt nem volt elég ideje arra, hogy egyedül teljesítse a megbízást, a még csak huszonnyolc éves Mályusz pedig elfogadta az idősebb kollégának, a korszak „sztártörténéskének” megtisztelő ajánlatát.

Szekfű és Mályusz 1927 júliusában találkoztak Telekivel, hogy a továbbiakról egyeztessenek. Teleki arról tájékoztatta őket, hogy a külföldön megjelentetni tervezett művet ango-

lul vagy lehetőség szerint franciául vagy németül írják meg, 12-16 ív terjedelemben, amelyhez – kisebb betűtípussal – 10-16 ívnyi dokumentációt szeretnének csatolni függelékként. Honoráriumként 4000, az előkészületek céljára 2000 pengőt irányoztak elő. A külföldi kiadás jogát Teleki magának kötötte ki, a magyarországi jog a szerzőknél maradt, a kézirat leadásának határidejét 1927. december 15-ben állapították meg. A feladatmegosztás szerint Szekfű írta volna az indoktrináló bevezetőt és az összefoglalót – négy ívet az egész könyvből –, míg Mályusz Elemér végezte volna el a munka érdemi részét.

Mályusz 1927 nyarán megkapta Szekfű már elkészült jegyzeteit, majd tanulmányozni kezdte az 1919 utáni hazai és külföldi irodalmat, és Teleki segítségével még a Bel- és Külügyminisztériumtól is kapott anyagokat, de csak azokat az iratokat, amelyeket előzőleg kiválogattak számára. Például így használhatta fel a párizsi magyar követ Károlyi Mihályról írt jelentéseit. Bár Mályusz szeretett volna külföldre utazni, erre nem ő, hanem Szekfű és Domanovszky fiatal tanítványa, az ígéretes történésznek számító – de az 1940-es években nemzetiszocialistává váló és a magyar történettudományból magát kiíró – Baráth Tibor²² kapott lehetőséget, aki 1928 tavaszán eltölthetett egy hetet Bécsben, hogy a Die Rote Fahne című kommunista lapot jegyzetelje.

Mályusz azonban lassan haladt munkával: közel fél évvel a megbe-

Bolshevism in Hungary. The Béla Kun Period. London, Grant Richards, 1931.

²¹ L. Csunderlik Péter: A „kicsapó és megfeneklő hullám”. A száműzött Rákóczi poétikája. Kommentár, 2011/2., 24–39.

²² Baráth pályájáról l. Paksa Rudolf: A történetírás mint propaganda. Baráth Tibor útja a szaktörténetírástól a mítoszgyártásig. Kommentár, 2006/5., 69–79.

szélt határidő után, 1928 áprilisában is még csak az anyaggyűjtést fejezte be, ezért májusban háromhetes szabadságot vett ki a Magyar Országos Levéltárban, és a lakásába zárkózott, még az ebédjét is felhozatta, és csak dolgozott: „Állati volt” – emlékezett utólag. Miután végzett a maga penzumával, Mályusz felkereste Szekfút, aki azonban közölte vele, hogy nem írja meg a saját részét, így az is a fiatalabb történészre maradt. A történész hagyatékát tanulmányozó Soós István szerint Szekfű bánásmódja igencsak „beakadt” Mályusznak:

„Mályusz még öt évtizeddel később is szenvedélyesen és meglehetősen negatív kicsengéssel emlékezett vissza [...] még életének vége felé sem bocsátotta meg Szekfűnek nem éppen »lovagias« eljárását és viselkedését, amely kettejük kapcsolatát a következő évtizedekben meglehetősen beárnyékolta. Mályusz ugyanis soha nem tudott beletörődni abba, hogy Szekfű úgymond »rászedte«, de »restellte a világ előtt bevallani«, miként járt túl Szekfű az eszén.”²³ Hogy átadjuk a szót Mályusznak: „Nevet-séges figurának éreztem magamat, akin megérdemeltem kárörvendhet bárki. Szekfút ekkor ismertem meg és ugyanekkor ábrándultam ki belőle egész életemre.”²⁴

Így a „Forradalmár és emigráns lelkületet” bemutató összefoglaló elkészítése is Mályuszcra hárult, aki csak 1928. november végére végzett

a feladatával. A mű 1931-ben jelent meg angolul,²⁵ a kiadást Teleki Pál fiának, Gézának a nevelője, Incze Péter intézte, míg a német nyelvű kiadásért²⁶ szintén Teleki egyik régi ismerőse, Papp Antal pénzügyi szakember felelt.

A magyar nyelvű kiadás ötletével még Szekfű már 1927 augusztusában felkereste Dick Manót, akinek az lett volna a feltétele, hogy Szekfű írjon a könyvhöz előszót, és Szekfű hozzájárulása legyen rajta a címlapon is, ennek hiányában az 1928-ban elkészült Mályusz-művet azonban már nem akarta kiadta, amelynek magyarországi megjelenését Teleki Pál se támogatta. A vörös emigrációt végül Tormay Cécile – az 1918–1919-es forradalmakról szóló leghíresebb Horthy-mű, a Bujdosó könyv című horrorregény szerzője²⁷ – folyóirata, a Napkelet 1931-es évfolyamában kezdték közölni, miután az író elolvasta az angol könyvet, és úgy találta, hogy Mályusz műve „minden időknek maradandó”, amelyet lelkendezve köszönt meg „sok ezer asszonytársa nevében”. Az 1931 decemberében Mályusz Elemérhez írt levelében Tormay úgy konkludált: „ennek a nemzetnek becsületes és hazaszerető fiai vegyék le a kalapjaikat a fiatal Mályusz Elemér előtt, mert önvédelmi harcunknak egyik legjelentősebb és leglegyőzhetetlenebb fegyverét tőle kapták”.²⁸

²⁵ Elemér Mályusz: *The Fugitive Bolsheviks*. London, Grant Richards, 1931.

²⁶ Elemér Mályusz: *Sturm auf Ungarn. Volkommisäre im Auslande*. München, A. Dresler, 1931.

²⁷ Tormay Cécile könyvéről l. Csunderlik Péter: *A Tanácsköztársaság ábrázolása Horthy-kori regényekben*. *Múltunk*, 2022/2., 147–150.

²⁸ Tormay levelét idézi: Soós István: *Szekfű Gyula és Mályusz Elemér A vörös emigráció*

²³ Soós István: *Szekfű Gyula és Mályusz Elemér A vörös emigráció című műve*, i. m., 248.

²⁴ Uo. – Mályusz Elemér memoárja csak 2021-ben jelent meg: *Mályusz Elemér: Visszaemlékezések*. Szerk.: Soós István. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021.

Lássuk: milyen „fegyvereket” forgatott Mályusz, milyen technikákkal élt az 1918–1919-es forradalmak vezetőinek lejáratása érdekében? Mindenekelőtt azzal, hogy az 1919. március 21-i „hatalomátadás” legendájának átvételével, a lemondó nyilatkozat állítólagos, de a források döntő többsége szerint soha meg nem történt aláírásával szorosan összekötötte a Károlyi-féle Népköztársaságot és a Kun Béla vezette Tanácsköztársaságot:

„Károlyi már befejezte a hivatását. [...] Futtában, anélkül, hogy átolvasná, aláír egy kiáltványt, amelyben tudatja az országgal, hogy a kormányzást a munkásságra bízta. Gyanútlanul írja alá a kiáltványt, mert hiszen ezt legszűkebb környezetének egyik tagja, Kéri Pál fogalmazza meg. Erre az utolsó gesztusára csak azért van szükség, hogy a polgárság még csak kísérletet se tegyen az ellenállásra és a bolsevik népbiztosok minden akadály nélkül vegyék át a hatalmat.”²⁹

Mályusz a műve nagyobb részében az októberista emigráció tevékenységével foglalkozik, és csak kisebbrészt a kommunistákkal, a két csoport között tevékenysége között azonban nem látott lényegi különbséget:

„Mialatt az emigráció népesebb fele teljes odaadással küzdött Magyarország ellen a kisentente érdekében, a kommunistáknak számra csekélyebb sem maradt tétlenül.

című műve, i. m., 250.

²⁹ Mályusz Elemér: A vörös emigráció. Máriabesnyő, Attraktor, 2015, 11–12. – Az 1919. március 21-i állítólagos „hatalomátadásról” és a Károlyi megbuktatásához és a proletárdiktatúra kikiáltásához vezető, igazából megtörtént eseményekről: Hajdu Tibor: Ki volt Károlyi Mihály? Budapest, Napvilág, 2012, 120–121.

Az ő támadásaik célpontja is Magyarország volt, csupán eszközeik különböztek. Moszkva fényében sütkérezve, nem volt szükségük sem a kisantant szövetségére, sem anyagi támogatására és így haditerveiket az utódállamok érzékenységének teljes figyelmenkívül hagyásával dolgozhatták ki. Kétszeresen jellemző, hogy ennek dacára Magyarország és a kisentente érdekeinek összeütöközésekor ők is feltétlenül az utóbbi védelmére kelnek – noha pártatlanságukat könnyen megőrizhetnék –, csakhogy árthassanak Magyarországnak.”³⁰

Mályusz azt állítja A vörös emigrációban, hogy a kommunisták érzéketlenek voltak a trianoni területcsonkítás iránt, ez azonban nem igaz. Az olyan 1920-as évekbeli illegális kommunista kiadványokban, mint amilyenek az Adalékok a trianoni rablóbéke megszületéséhez című füzet volt,³¹ „imperialista rablóbékeként” ítélték el a trianoni békeszerződést, és az internacionalista kommunisták nemegyszer kifejezetten nacionalista retorikával igyekeztek mozgósítani a Horthy-rendszer ellen, emlékeztetve arra, hogy a csehszlovákok és a románok ellen a Vörös Hadsereg harcolt, nem Horthy Miklós Nemzeti Hadserege.³²

³⁰ Mályusz Elemér: A vörös emigráció, i. m., 95.

³¹ Adalékok a trianoni rablóbéke megszületéséhez. Budapest, kiadja a Kommunista Magyarországi Pártja (a Kommunista Internacionálé szekciója), [é. n.].

³² A kommunisták Trianonnal kapcsolatos álláspontjáról 1920 és 1953 között Révai József cikkeinek tükrében I. Szesztay Ádám: Révai József. In: Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953. Tanulmányok. Szerk.: Romsics Ignác. Budapest, Osiris, 1998, 221–235. – Illetve: Csunderlik Péter: Trianon és a magyar baloldal. Mozgó Világ, 2022/6., 21–35.

A „Magyarországnak ártás”, a vélt „nemzeti tragédia iránti érzéketlenség” Mályusz értelmezésében egyenesen következett abból, hogy az 1918–1919-es forradalmak emigrációba kényszerülő vezetői szerinte nem magyarok, hanem idegenek, „zsidók” voltak, akik Károlyi Mihály előtérbe tolásával igyekeztek leplezni magukat mind az őszirózsás forradalom során, mind az emigrációban: „Az új orientációnak egy hangzatos névre van szüksége. Egy emberre, kinek hátamagött ismét lehet bármit csinálni, kinek korlátoltsága nem ismert határokat s aki, amíg kifelé a tömegek félrevezetésére a vezér szerepét játssza, bábu a háttérben meghúzódók kezében. Ki volna erre alkalmasabb Károlyi Mihálynál, ki egyszer már oly pontosan elvégezte feladatát?”³³ És ha kicsiben is, de hasonlóképp használták ki Lovászy Mártont A vörös emigráció elbeszélésében.³⁴

Mályusz műve szerint a „zsidók” nem tudtak a magyar nemzethez asszimilálódni, érzéseivel azonosulni. Ebből a szempontból paradigmatisztikus Hatvany Lajos leírása:

„Hatvany [...] nem bírt érzésében magyarrá lenni, de nem is akart a magyarsághoz hozzá hasonulni. Gyűlölte a magyar társadalomnak századokon keresztül kialakult életfelfogását és világnézetét. [...] A

forradalmat jó alkalomnak tekinti, hogy míg mások a pénz és hatalom után nyújtják ki kezüket, ő vigyorgva a nemzet lelkét kaparintsa körmei közé. Tevékenyen részt vesz a forradalom kioltásában, a degenerálnak azonban hirtelen elfogy az ereje s nem tud mihez fogni, mikor az eszközök ölébe hullanak.”³⁵

A baloldali politikusok ugyanis nemcsak „idegenek”, de alkalmatlan dilettánsok is voltak a Horthy-kori ellenforradalmi propaganda szerint,³⁶ ezért nem érhetett célba „ártó” szándékuk.

De A vörös emigráció manipulatív voltát talán legjobban az mutatja meg, hogy Mályusz miképp fordította ki Jászi Oszkár kapcsolatteremtési kísérletét a kisantant-országok vezetőivel. Jászi ugyanis a következőképp hirdette meg az emigráció számára követendő külpolitikai irányt:

„A magyar demokráciának külpolitikájában elsősorban kisententebarát orientációt kell követnie,

141

³⁵ Mályusz Elemér: A vörös emigráció, i. m., 64–65.

³⁶ 1919 után a Forradalmi Kormányzótanács tagjait előszeretettel igyekeztek diszkreditálni azzal, hogy a népbiztosok korábbi polgári szakmájára emlékeztettek, miszerint a Tanácsköztársaság alatt munkások, lenézett szakszervezeti bürokraták, ügyvédek, tanárok és újságírók alkották a kormányt. Például Garbai Sándor kapcsán megemlíttették, hogy „kőműves” volt, Böhm Vilmost pedig „írógép-szerelőként” mutatták be. Csakhogy Garbai, bár fiatalon valóban a kőművesszakmát tanulta ki, már 1903-tól a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének és a Munkásbiztosító Pénztárnak, 1907-től pedig az Országos Munkásbiztosító Pénztárnak az elnöke volt, tehát nem kőműveskötényben és malteros kézzel érkezett meg az első kormányülésre. A valóban műszerész végzettségű Böhm pedig már fél évtizeddel a hadügyi tárca élére kerülése előtt is hivatásos politikusként dolgozott az MSZDP egyik vezetőjeként. L. Csunderlik Péter: A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”, i. m., 153–154.

³³ Mályusz Elemér: A vörös emigráció, i. m., 65.

³⁴ Mályusz a következőképp magyarázza, hogy Garami Ernő a Jövő című lapját miért Lovászy Mártonnal együtt indította el: „Erre a magyar dzsentri-névre – Lovászy egyebet sohasem jelentett e megmagyarosított nevű idegen származásúak előtt – szüksége van mérsékeltnak hirdetett programja némi igazolására.” L. Mályusz Elemér: A vörös emigráció, i. m., 63.

minthogy egyesegyedül a kisentente tekinthető olyan külpolitikai erőtegyezőnek, melynek érdeke a mai Horthy-féle détachment-abszolutizmus eltávolítása, egy demokrata magyar kormányzás visszaállítása.”³⁷

Mályusz azonban Jászi szándékát a környező országokkal történő kiegyezésre és a Dunai Konföderáció létrehozására Magyarországnak a kisantant-szövetségbe való beléptetéseként és az elszakított magyarság elárulásaként interpretálta.³⁸ „Útszéli felkínálkozásként”, „aknamunkaként az utódállamok magyarsága ellen”, hogy végül arra a következtetésre jusson: az emigráció lett a negyedik „kisantant-állam”.

Mályusz azonban eltúlozta Jásziék szerepét és jelentőségét – miképp Jászi Oszkár helyzetértékelése is téves volt. 1921-ben ugyanis Jászi még optimistán írta a Bécsi Magyar Újságban: „Még abban az esetben is, ha a kisentente tovább folytatná a habozás és elnézés politikáját, és meghajolnék a nagyantant Horthy-barát diplomatáinak fezőrjeinek presztízse előtt: még abban az esetben rövid idő alatt össze kell omlania a Horthy-rendszernek merőben belpolitikai és erkölcsi okokból is.”³⁹

De mint tudjuk, nem így történt. Jászinak fel kellett adnia közép-európai politikusi ambícióit, és tíz évvel később már csak az Atlanti-óceán túlsópartjáról, az USA-beli Oberlinből válaszolt Mályusz kritikájára, Charles Seignobos francia történész kortárs történeti összefoglalását

összevetve Mályusz emigrációábrázolásával: „Sorbonne és Szeged tanárainak ilyen eltérő véleményei között nyugodtan várom a végleges ítéletet.”⁴⁰

Ám életében nem kapott felmentést, hiába írta meg Jászi amerikai professzorként 1929-ben A Habsburg-monarchia felbomlása című nagy művét, amelyben sok száz oldalon át igyekezett cáfolni az októbristák „tudatos züllesztéséről” szóló ellenforradalmi vádakot, meggyőzően bizonyítva, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia – és benne Nagy-Magyarország – szétesésének strukturális okai voltak. Opus magnuma, amely a világon egyik legtöbbet hivatkozott magyar történelmi munka a Habsburg Studies egyik alapműveként, azonban csak egy emberöltővel Jászi halála után, 1982-ben jelenhetett meg Magyarországon, Hanák Péter kisebb monográfiányi bevezető tanulmányával. Így az államszocialista diktatúrában előbb rehabilitálták a szélsőjobboldali, uszító műveket is jegyző Mályusz Elemért, mint a „szabad szocialista”, engesztelhetetlenül demokrata Jászi Oszkárt.

³⁷ Jászi Oszkár: Emigrációs politikánk győzelmé. Bécsi Magyar Újság, 1921. nov. 10., 1.

³⁸ Mályusz Elemér: A vörös emigráció, i. m., 56.

³⁹ Jászi Oszkár: A Horthy-rendszer összeomlása. Bécsi Magyar Újság, 1921. október 27., 1.

⁴⁰ Jászi Oszkár: Történelem és fehér propaganda. Századunk, 1931/1., 148.